

Разрези на бедността:

Образованието и заетостта като фактори за кривата на доходите и щастието в България

Януари, 2016

Проектът „Активно гражданство и добро управление в борба с бедността“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Институт за пазарна икономика и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България.

<http://www.ngogrants.bg/>

Съдържание

Резюме.....	3
Въведение	4
Понятието доход: методологически въпроси.....	4
Крива на доходите.....	5
Разрези на доходните разпределения	8
Икономическа активност	8
Образование	11
Населено място.....	15
Профили на бедността	17
Образование и икономическа активност	17
Икономическа активност и големина на населеното място.....	18
Щастие и справедливост.....	19
Липсващият доход: да свържеш двата края?	20
Изводи	21

Резюме

Институтът за пазарна икономика изготви анализ, който разглежда разпределението на доходите в българското общество като се фокусира върху различни разрези на бедността и неравенството. Водещият мотив на авторите е да бъде представена една цялостна картина - наречена от нас "крива на доходите", която отразява доходите на всички български граждани. Тази крива може да бъде разбита по ключови фактори за благосъстоянието на домакинствата у нас - спрямо населеното място, нивото на образование и икономическата активност на членовете на всяко едно домакинство. Кривата на доходите позволява един много по-различен и дълбок поглед към бедността и неравенството, в т.ч. изготвяне на профили на бедността и оценка на значимостта на отделни фактори спрямо риска от попадане в бедност.

Разбивките на кривата на доходите разкриват следните общи наблюдения:

- По-заможните домакинства в страната (обединяващи 20-те процента с най-високи доходи) получават 40% от доходите в обществото, докато бедните (съставени от 20-те процента с най-ниски доходи) - едва 7% от доходите в обществото;
- Удовлетвореността от живота при по-заможните е почти два пъти по-висока спрямо тази при бедните - наблюдава се значима връзка между доходи и "щастие". Доверието в правосъдието и въобще усещането за справедливост е драматично ниско както при бедните, така и при по-заможните;
- Най-значимият фактор за бедността е образованието - независимо от икономическата активност на лицата, по-ниското образование се отразява силно негативно на доходите и риска от бедност. Завършването на поне средно образование е ключово за намирането на работа и избягване на бедността.
- Заетите са групата с най-високи доходи и много ниски нива на бедност - рискът от бедност при заетите със завършено поне средно образование е под 5%. Най-рисковата група са безработните, които имат изключително ниски доходи и много високи нива на бедност. Над 80% за безработните с начално или по-ниско образование и 60% за безработните с основно образование са бедни;
- Наблюдават се много ниски доходи и високи нива на бедност в малките населени места - всеки трети в селата е беден, докато в големия град бедността е около 10%;
- Профилът на бедните не говори задължително за тежки заболявания или липса на каквито и да е било трудови навици - поне 60% от бедните на 16 и повече навършени години са работили някога през живота си, а половината бедни декларират, че са в добро или много добро здравословно състояние.

Данните категорично показват, че обсъждането на темата за бедността следва да е по-малко разговор за административното повишаване на доходите, обезщетенията и помощите и повече разговор за образованието и новите работни места. Водеща цел на политиките следва да е пресичането на пътеката от ниско образование към безработица и в крайна сметка бедност.

Фискалната тежест на бедността, базирана на оценката на самите хора за недостигащия доход в домакинството за да се "вържат двата края", показва, че разходните политики не могат да решат проблемите на бедността. Реформите в областта на образованието и пазара на труда, както и адекватна регионална политика са без алтернатива за повишаването на доходите.

Въведение

Настоящата разработка има за цел да представи разпределението на доходите в българското общество, като се фокусира върху проблемите на бедността и неравенството, пречупени през призмата на образованието, икономическата активност и населеното място. Водещият мотив на авторите е да бъде представена една цялостна картина - наречена от нас "крива на доходите", която отразява доходите на всички български граждани и може да бъде разбита по ключови фактори за благосъстоянието на домакинствата у нас - спрямо населеното място и спрямо нивото на образование и икономическата активност на членовете на всяко едно домакинство. Кривата на доходите от своя страна позволява и един много по-различен и дълбок поглед към бедността и неравенството, в т.ч. изготвяне на профили на бедността и оценка на значимостта на отделни фактори спрямо риска от попадане в бедност.

За така изложените цели на разработката са използвани данните от изследването на доходите и условията на живот на НСИ (SILC), което е изключително устойчиво като методология (единна за Евростат) и богато на данни, които позволяват именно желаните от авторите сечения. В случая е работено с т. нар. индивидуални данни, тоест с детайлните данни от всички попълнени анкети, което е абсолютно необходимо за точността на кривата на доходите и последващите разрези. Получените от авторите данни са за изследванията в периода 2008-2013 г. (SILC се провежда ежегодно), като фокусът попада върху последната налична година, а именно данните от изследването през 2013 г. Авторите изказват благодарност на колегите от НСИ, които предоставиха достъп до индивидуалните данни и помогнаха в изчистването на множество методологически въпроси по тяхното пълно разбиране и последвала обработка. Благодарим и на експертите, които в рамките на неформалните групи ни дадоха ценни съвети и също допринесоха за по-доброто разбиране и представяне на данните. Всички евентуални грешки и пропуски в настоящата разработка са по вина на авторите.

Понятието доход: методологически въпроси

Ключова тема на настоящата разработка е доходът, който ще бъде използван за формирането на кривата на доходите - такъв, който е показателен за благосъстоянието на домакинствата в страната, позволява всички желани разбивки и може да бъде причислен към всеки един от населението на страната. За отправна точка използваме т. нар. "общ разполагаем нетен доход" на домакинствата, който впоследствие бива причисляван към всеки член на домакинството спрямо неговия еквивалентен размер - така се формира общ разполагаем нетен доход на еквивалентна единица, който след съответното претегляне може да наложи данните от извадката към цялото население на страната.

Общ разполагаем нетен доход на домакинство

Общият разполагаем нетен доход на домакинството се формира от всички лични доходи на членовете на домакинството, към които се прибавят доходите на самото домакинство и се изваждат платените данъци. Преобладаващите доходи са лични - например от заплата или пенсия, но има и доходи на домакинството като получени трансфери или т. нар. детски надбавки, които реално не са конкретно за детето или за родителите, а се предполага, че се полагат на семейството (тоест домакинството).

Методологията за пресмятане на общия нетен разполагаем доход е единна за ЕС, тоест тук няма място за творчество от страна на авторите. Важна бележка е, че в този доход не се включва стойността на продуктите, произведени за собствена консумация, което неизбежно ще се отрази на доходите на домакинствата в слабо населените места, тоест в селата. Тежестта на тази компонента обаче не е толкова сериозна, тоест известното изкривяването на данните за определени домакинства няма да промени значително изводите на общия анализ.

Еквивалентен размер на домакинството

Бедността по принцип се изчислява на индивидуално ниво, тоест общият разполагаем нетен доход на домакинството следва да се разпредели като доход на всеки член от домакинството. За целта се прилагат т. нар. еквивалентни скали, които задават еквивалентния размер на домакинството. Според еквивалентната скала първият възрастен в домакинството (над 14 години) получава тегло от единица, вторият възрастен получава тегло 0,5, а всяко дете получава тегло от 0,3. Такива тегла се присъждат на всеки член на домакинството (спрямо скалата) и се сумират, за да се получи еквивалентният размер на домакинството. Така например, за домакинство от двама възрастни и две малки деца се получава, че еквивалентният размер на домакинството е 2,1 ($1+0,5+0,3+0,3$). Този еквивалентен размер на всяко домакинство ни позволява да разпределим общия доход на домакинството на всеки един член.

Общ разполагаем нетен доход на еквивалентна единица

Оценката на бедността в страната на практика се прави на база общия разполагаем нетен доход на еквивалентна единица (наричан тук накратко "еквивалентен доход"). Този доход изравнява дохода на отделните членове на едно домакинство и позволява да се разглеждат едновременно всякакви по големина домакинства. Спрямо този еквивалентен доход се изчислява и медианният доход в обществото и съответно - линията на бедност. Неслучайно индивидуалната линия на бедност всяка година е 2,1 пъти по-ниска от линията на бедност за стандартизираните домакинства с двама възрастни и две деца - просто са приложени еквивалентните скали, които са точно такъв еквивалентен размер на избраното от нас стандартно домакинство. За целите на този анализ и за изготвянето на крива на доходите и доходни разпределения и разрези, авторите също са използвали общ разполагаем нетен доход на еквивалентна единица.

Крива на доходите

Идеята на кривата на доходите е да представи разпределението на доходите в цялото общество - доходът на всеки един жител е отразен в кривата. На хоризонталната ос се разполагат доходни интервали - в случая спрямо общия разполагаем доход на еквивалентна единица, а по вертикалата се подреждат броят хора, които имат доход в рамките на съответния доходен интервал. Представена по този начин, кривата позволява да се съди за дълбочината на бедността, степента на подоходното неравенство и къде точно то се поражда, както и да се търсят различни деления, които да обяснят факторите за подоходните различия и бедността.

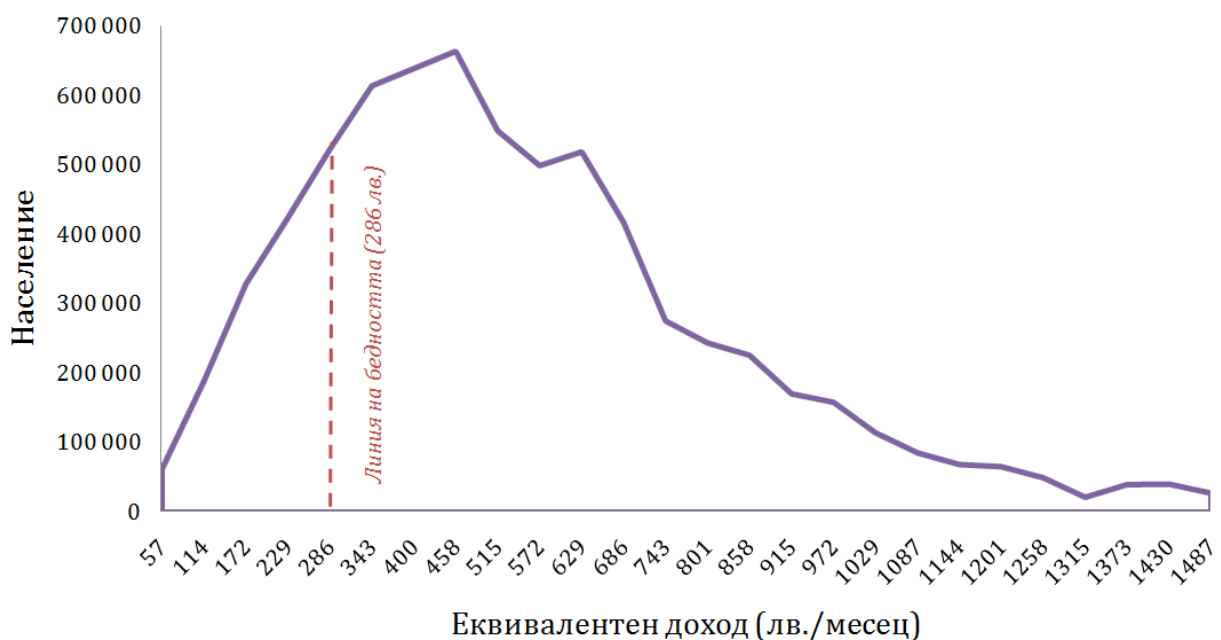
Важен фактор за външния вид на кривата е големината на доходните интервали. Ако тези интервали са твърде големи и съответно обществото бъде разделено на малко на брой групи

(под 10 например), то кривата до голяма степен би изгубила обяснителната си сила - огромното струпване ще е в 2-3 доходни интервала и разликите ще бъдат прикрити. Ако тези интервали са твърди тесни и съответно обществото бъде разделено на стотици групи, то при доведеното до крайност деление крива просто няма да има - всеки ще бъде сам в личната си доходна група.

Изборът на доходен интервал следва да отговаря в най-голяма степен на целите на представянето - реалистична крива на доходите, която разкрива достатъчно детайли в своите чупки, без те да се породени от случайно изкривяване на данните заради прекалено раздробяване на доходните групи. В същото време, освен да покаже реалистично общата картина, кривата следва да носи повече информация за т. нар. бедни, тоест тези, които попадат под линията на бедността. Тъй като кривата се разтяга чувствително надясно, т.е. в посока на богатите, а за нас е важно делението при бедните и в близост до медианния доход, то в своята дясна опашка линията просто се доближава максимално до хоризонталната ос и има отворен край - където са включени всички, които получават доход над избрана граница.

За целите на този анализ е използвано деление на доходни групи със стъпка от 1/5 от линията на бедността, тоест това гарантира точно 5 отделни групи под линията на бедността. Подобно деление означава, че почти цялото общество може да се групира в около 26 доходни групи, като в следващите вече попадат много малко на брой хора и линията е оставена с отворен край след 26-тата група. За 2013 г., при линия на бедността от 286 лв., това означава стъпка от близо 57 лв., която разпределя хората в 26 групи от 0 до близо 1 500 лв. еквивалентен доход и оставя графиката с отворен край. Тази стъпка носи достатъчно аналитично знание и в същото време изглажда кривата на доходите и позволява по-опростено представяне пред широката публика. На Графика 1 е представена кривата на доходите спрямо тези доходни групи, като е показана и официалната линия на бедност, която се равнява на 286 лв. еквивалентен доход на човек на месец.

Графика 1: Крива на доходите в България (2013)

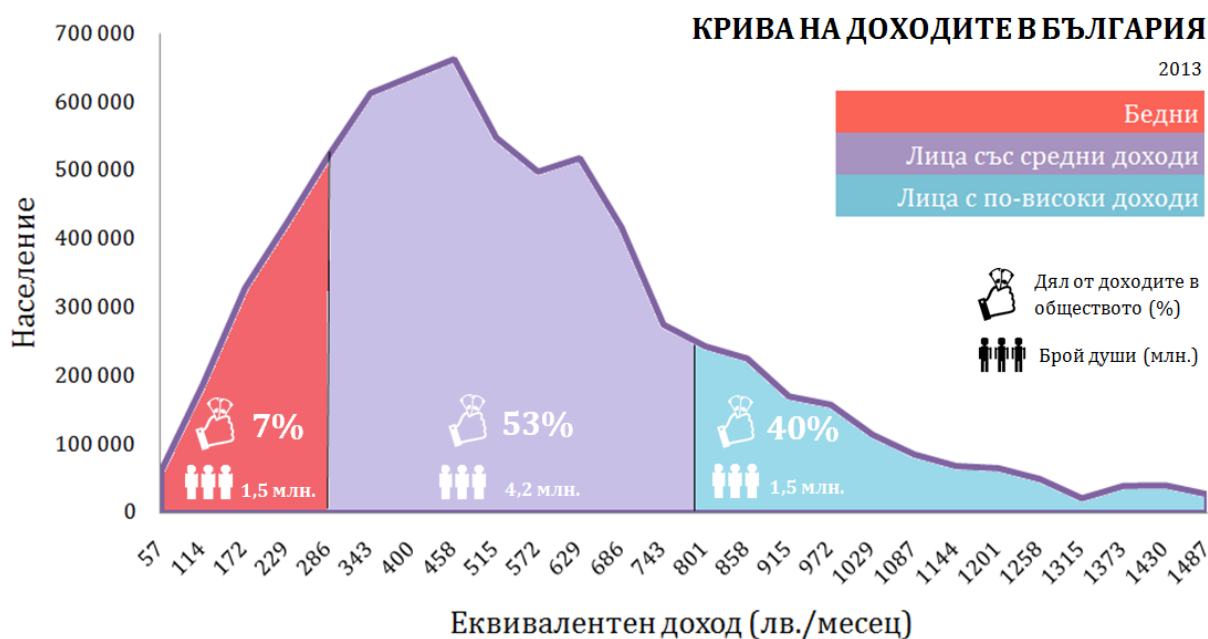

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Видът на кривата до голяма степен потвърждава предварителните очаквания. Наблюдава се много по-стръмно покачване в началото, което нормално стига до връх около медианния доход, последвано от по-полегато спускане към по-високите доходи. Лекото пречупване на линията (втората гърбица), което се наблюдава на нива над медианния доход, е интересно и за него ще бъде потърсено обяснение при разбивките на кривата на доходите по икономическа активност и образование.

Можем да използваме кривата на доходите и за да илюстрираме неравенствата в доходите на най-богатите и най-бедните домакинства в страната. Изчисленията показват, че доходите на бедните в страната (спрямо официалната линия на бедност) са около 7% от всички доходи в обществото, тоест 1,5 млн. души получават 7% от доходите в обществото. Ако насреща съпоставим най-заможните 1,5 млн. души в обществото, то техните доходи са около 40% от всички доходи в страната. С други думи, най-богатите 1,5 млн. души в страната получават 6 пъти по-висок доход от най-бедните 1,5 млн. души. Групата, която остава по средата - близо 4,2 млн. души, получава малко над половината от доходите в обществото.

Графика 2: Крива на доходите в България (2013)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

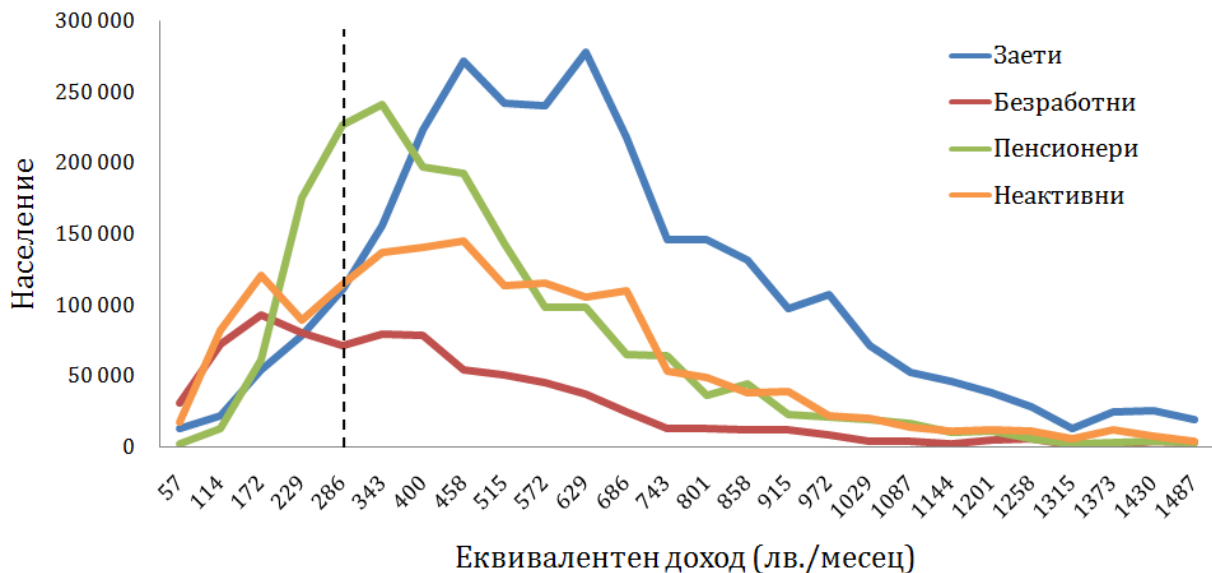
Разрези на доходните разпределения

Кривата на доходите в нейния общ план е полезна, но не носи достатъчно информация - нейният общ изглед е абсолютно очакван. Разбивките на линията обаче са изключително красноречиви и показват къде се корени бедността и неравенството в обществото. Тук ще представим кривата на доходите спрямо следните критерии: икономическа активност, образование и населено място.

Икономическа активност

Разбивката на кривата на доходите по икономическа активност красноречиво показва значението на трудовия доход за избягване на капана на бедността. Групата на заетите стои чувствително по-добре от другите, докато тази на безработните лица е с изключително влошен профил. Всяка от тези групи ще представим и поотделно, което позволява по-детайлен поглед.

Графика 3: Крива на доходите спрямо икономическата активност (2013 г.)

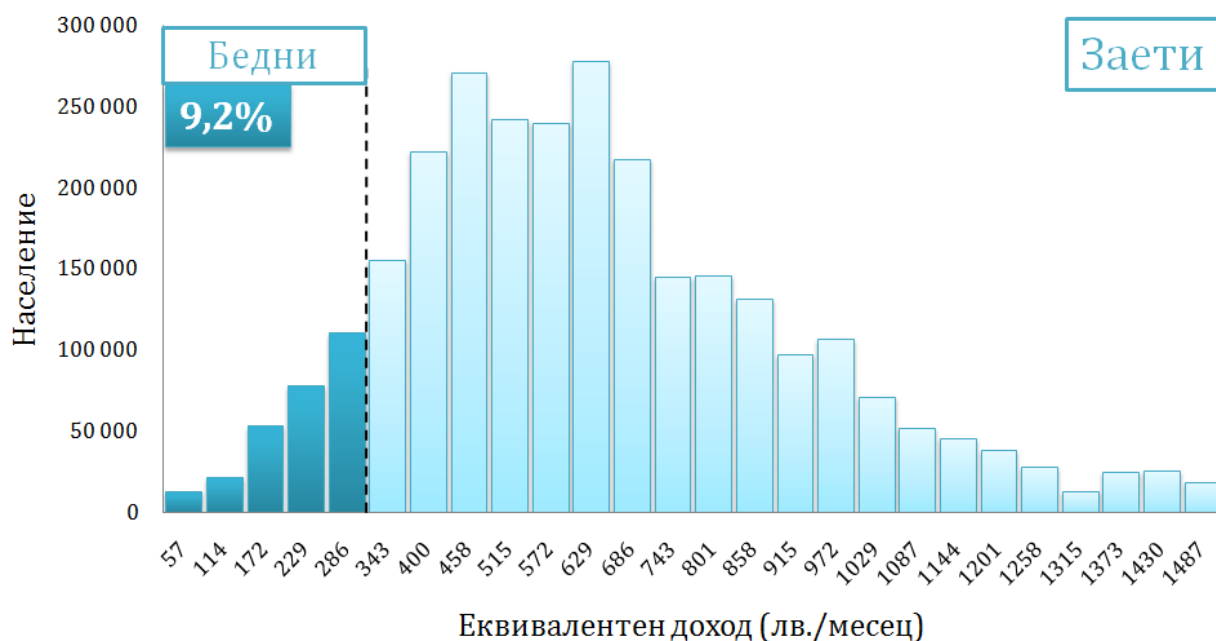

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Групата на заетите е най-голяма и обхваща близо 3 млн. лица. Под линията на бедността попадат под 10% от заетите, а голямото струпване е относително отдалечено от линията на бедност. Тук прави впечатление и вторият връх на нива около два пъти линията на бедност, което най-вероятно отразява по-високите трудови доходи в столицата.

Неравенството в групата на заетите е по-скоро концентрирано в малка група (около 1/10 от заетите), която не само е под линията на бедността, но и чувствително изостава от основната група - образователната разбивка ще покаже, че това са работещи с много ниско образование.

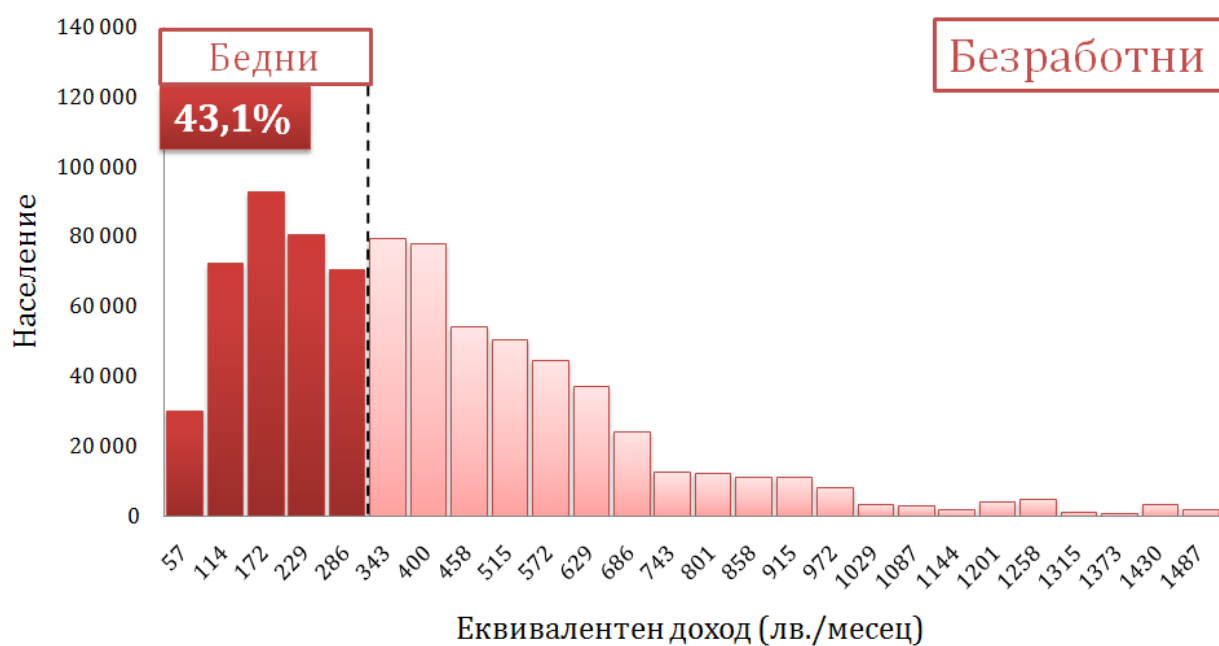
Графика 4: Крива на доходите спрямо икономическата активност (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Картината при безработните лица е диаметрално противоположна от тази при заетите. Над 43% от безработните са под линията на бедността, а голяма част от безработните над линията на бедност са изключително близо до линията. Прави впечатление и наличието на немалко лица в първите три групи, което автоматично ги поставя в много дълбока бедност.

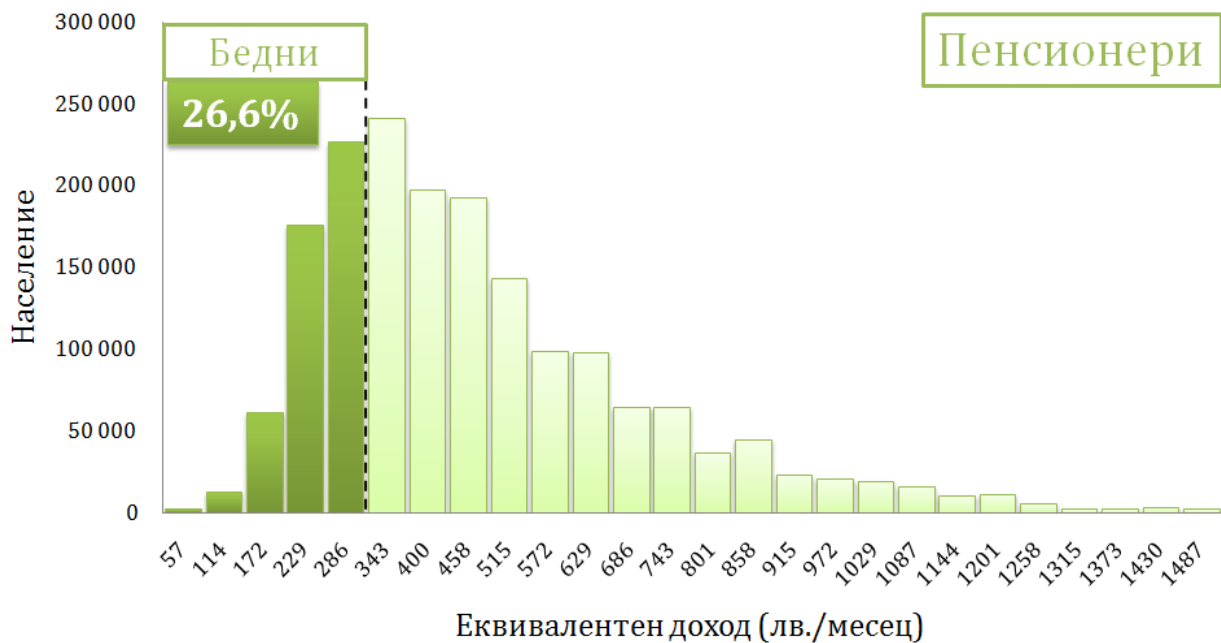
Графика 5: Крива на доходите спрямо икономическата активност (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Групата на пенсионерите изглежда най-компактна, като голямото струпване е около линията на бедността - близо 27% от пенсионерите попадат под линията. Причината за това струпване е в солидарния пенсионен модел, който предопределя по-малки различия в пенсионните плащания заради нормативния под (социална пенсия) и таван (максимална пенсия).

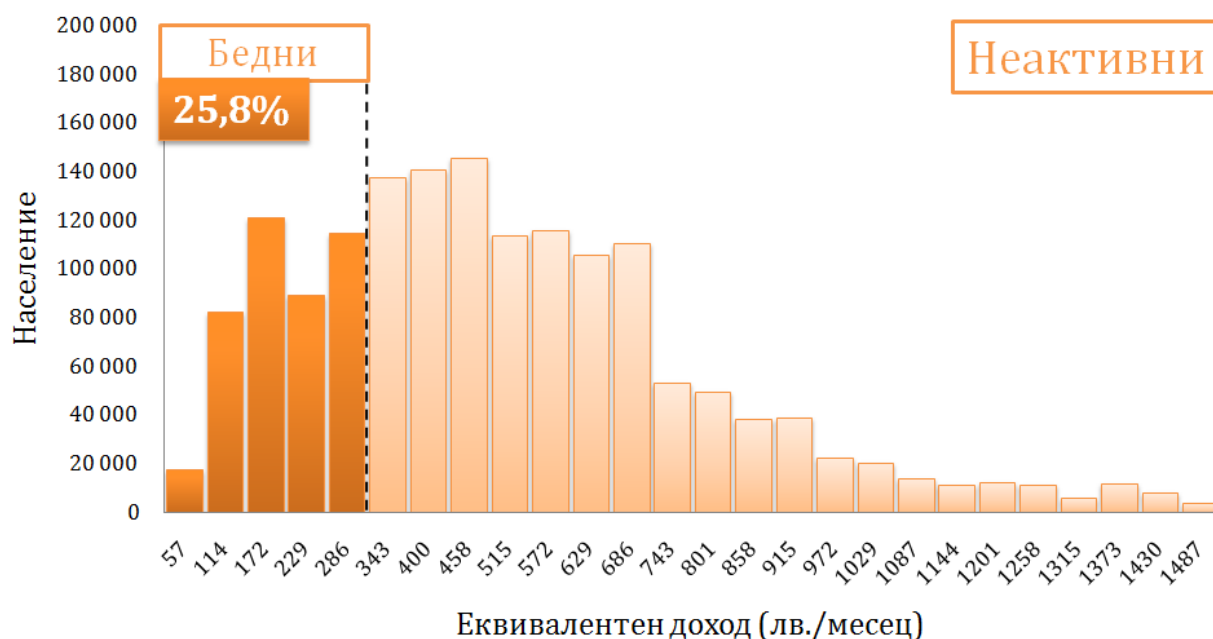
Графика 6: Крива на доходите спрямо икономическата активност (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Групата на неактивните е интересна, като нейният профил изглежда като комбинация от кривата на заетите и безработните с леко предимство на негативния облик. Причината за това се крие до голяма степен във факта, че тук са включени и децата, чийто доход зависи от този на родителите - съответно в домакинства с работещи и безработни. Известно натрупване се наблюдава във втория и третия доходен интервал, което говори за сериозна група неактивни в дълбока бедност - деца на родители без работа или на такива с ниско образование и дългосрочен престой извън пазара на труда.

Графика 7: Крива на доходите спрямо икономическата активност (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

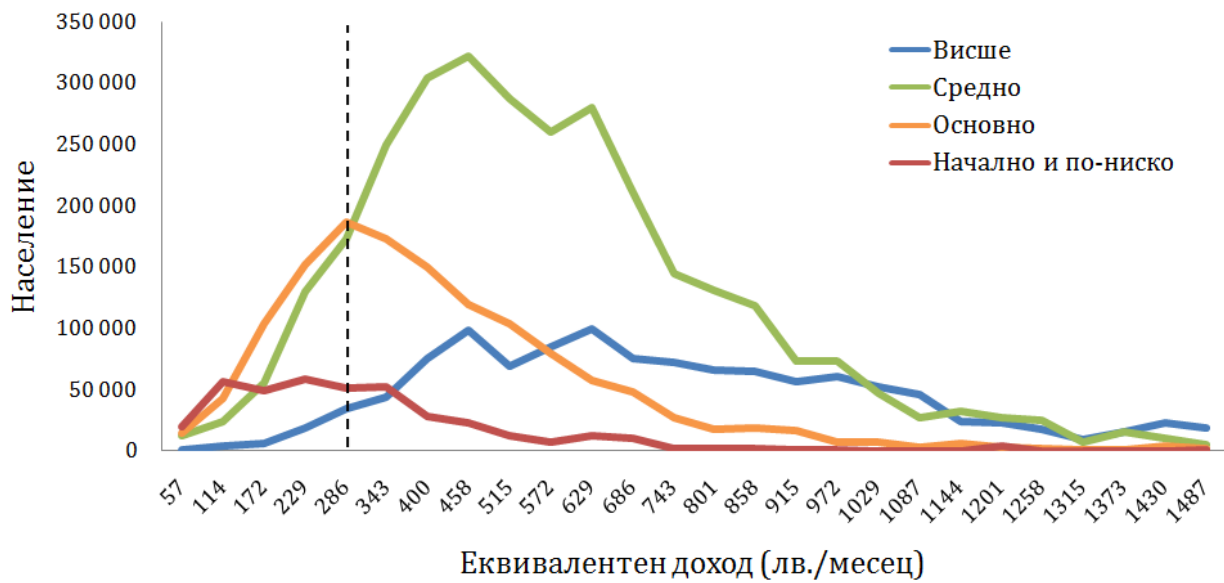
Очевидна е ключовата роля на трудовия доход за избягването на бедността. Именно заради това е нужно да знаем каква част от бедните потенциално могат да работят. Данните от изследването на НСИ дават две интересни сечения, които дават представа за трудовите навици и здравословното състояние на бедните.

Профилът на бедните не говори задължително за тежки заболявания или липса на каквито и да е било трудови навици - поне 60% от бедните на 16 и повече навършени години са работили някога през живота си, а половината бедни декларират, че са в добро или много добро здравословно състояние. Това означава, че има предпоставки за покачване на заетостта при бедните при провеждането на адекватни политики в образованието и пазара на труда - повечето бедни нямат физическа пречка да работят и е имало периоди от живота им, през които са го правили.

Образование

Разбивката по образование показва дори още по-ясно изразени тенденции спрямо тази по икономическа активност. В групата на висшистите се наблюдават много ниски нива на бедност, докато при тези с основно образование рискът от бедност е изключително голям. Най-голямата група тук е на завършилите средно образование, които също стоят сравнително добре. При висшистите и хората със средно образование се наблюдава втора гърбица на нива около 2,5 пъти линията на бедност, което отговаря на наблюдаваната втора гърбица при заетите и може да се обясни с по-високите трудови доходи в столицата.

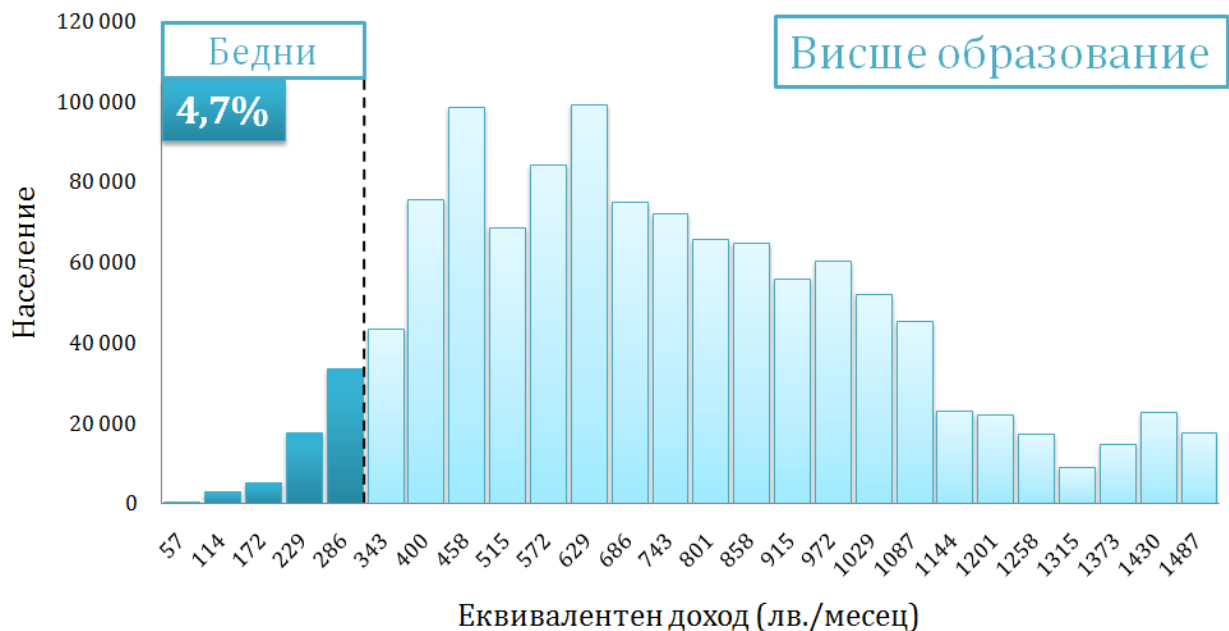
Графика 8: Крива на доходите спрямо образованието (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Рискът от бедност при завършилите висше образование е едва 4,7%, като се наблюдава сериозно струпване на нива от два до три пъти линията на бедност. Кривата на доходите при висшистите разкрива по-високи нива на доходите и по-ниско неравенство, тоест това е групата, която има най-добра структура.

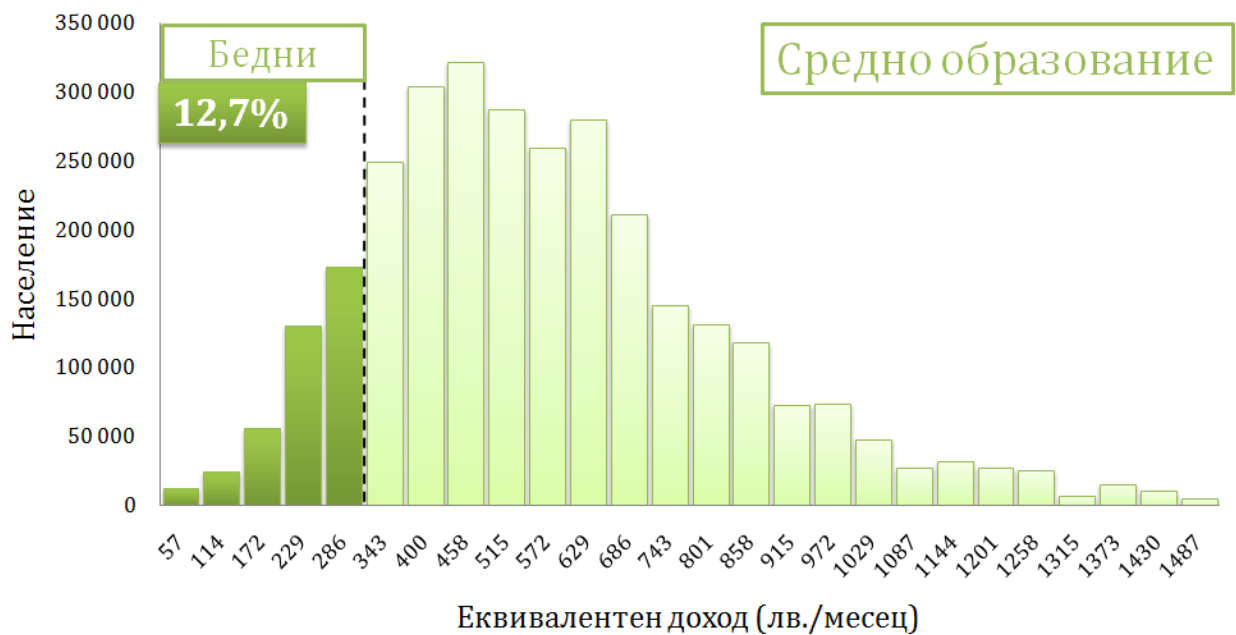
Графика 9: Крива на доходите спрямо образованието (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Интересна е групата на хората със средно образование, тъй като това е най-многолюдната група в разбивката по образование. Тук се наблюдава равномерно разпределение и по двата склона на кривата, като делът на бедните е 12,7%. На практика тази крива е сходна с общата крива за обществото с леко изместване вдясно и без струпване на хора с първите три доходни групи, които по принцип са в дълбока бедност. Важното тук е, че завършването на гимназия в страната се явява силен фактор за реализиране на пазара на труда и избягване на бедността.

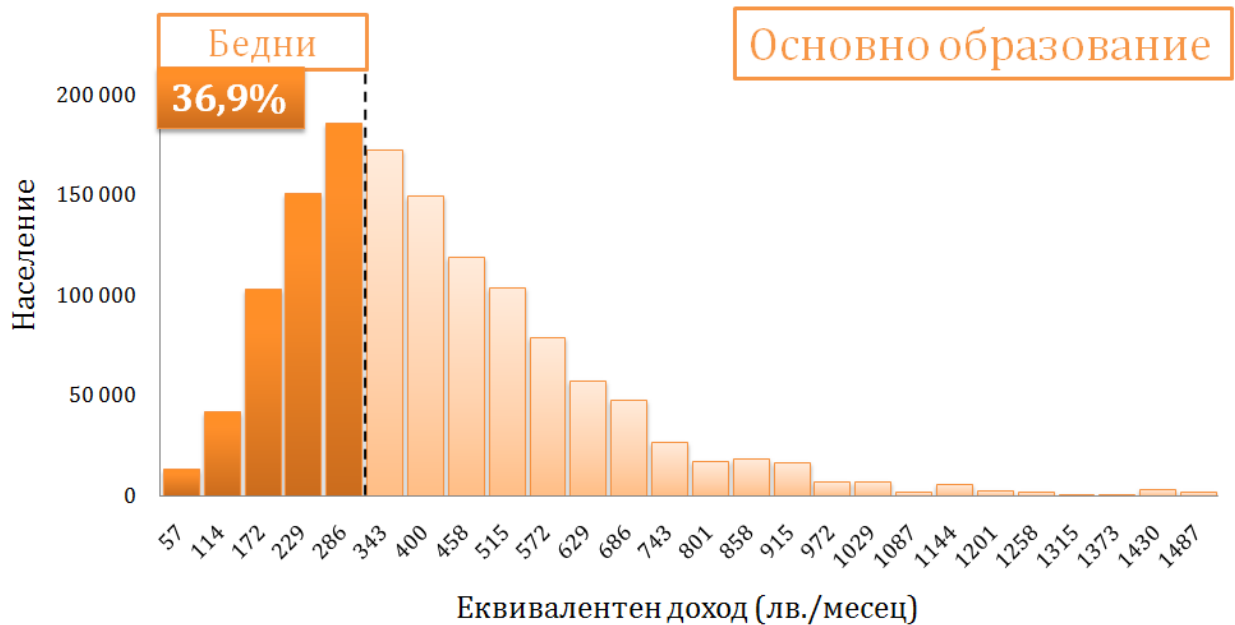
Графика 10: Крива на доходите спрямо образованието (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Рязка промяна в кривата настъпва за другите две групи с по-ниско образование. Делът на бедните в групата на тези с основно образование е 36,9%, като голямото струпване е или преди или непосредствено след кривата на бедност. Нивата на заетост при хората с основно образование са много ниски, което предполага и ниските доходи. Тази група е компактна, но с много ниски доходи. Нейният размер също е значителен, което показва, че политиките за борба с бедността следва да имат за фокус именно тази група.

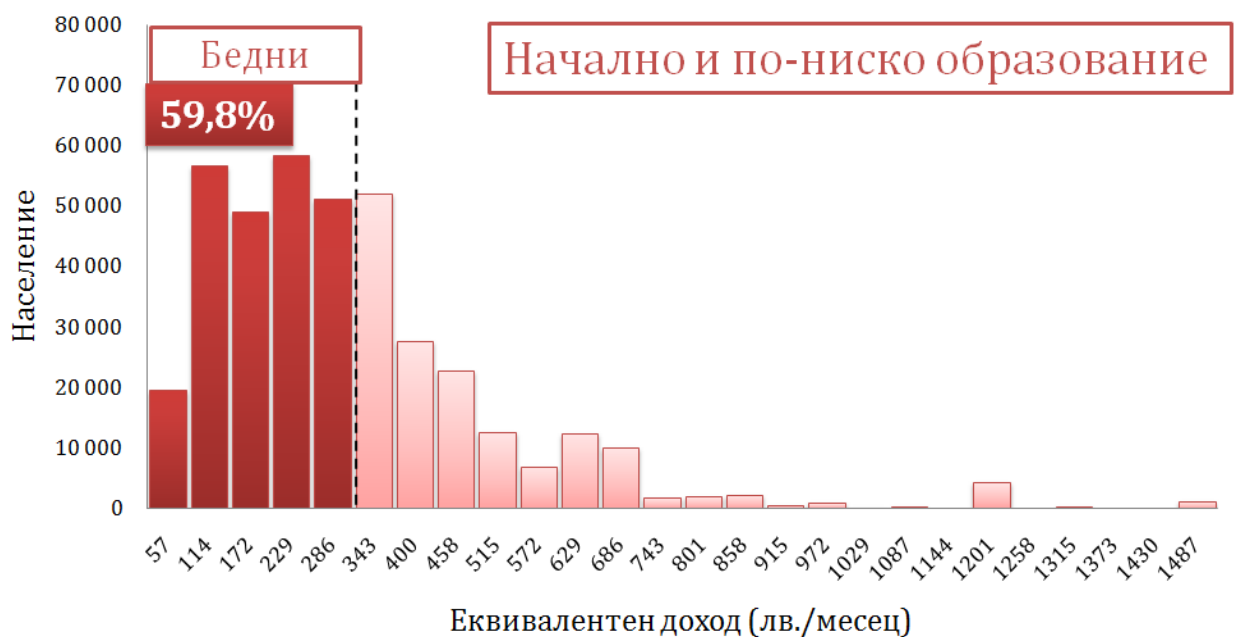
Графика 11: Крива на доходите спрямо образованието (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Изключително рискована е групата на хора с начално или по-ниско образование, като делът на бедните в тази група е 59,8%, макар и неравенството да е относително ниско. Липсата на образование на практика гарантира безработица, ниски доходи и в крайна сметка бедност. В тази група бедността е и най-устойчива.

Графика 12: Крива на доходите спрямо образованието (2013 г.)

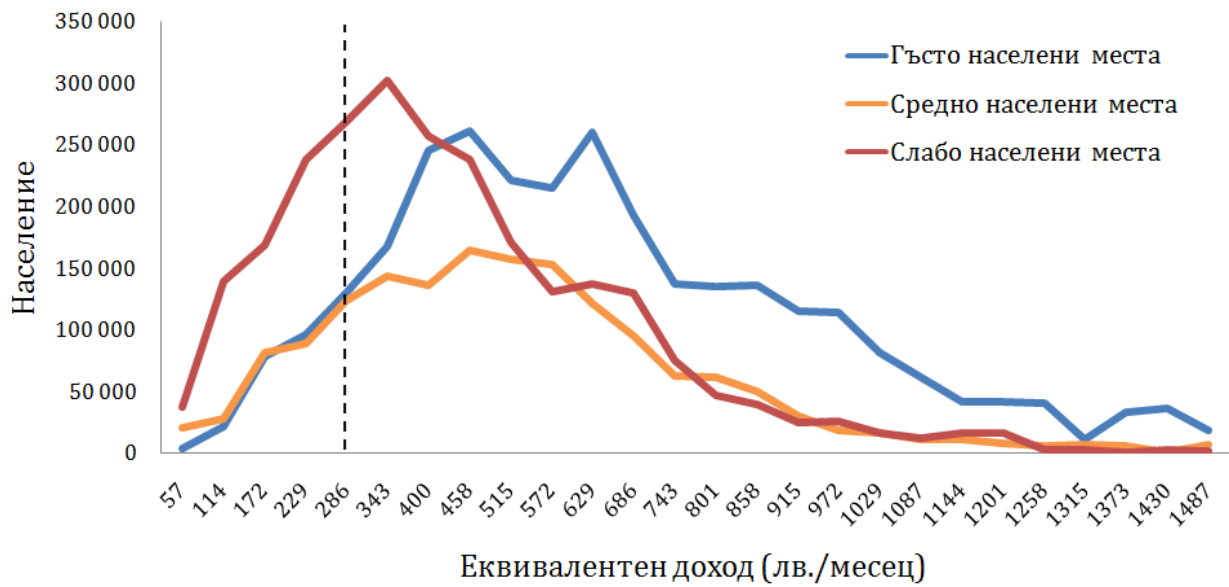

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Населено място

Разбивката по населено място също дава важна информация. Кривата на доходите в гъсто и средно населени места стои сравнително добре, докато тази в слабо населените места отчетливо се различава. На практика половината от бедните живеят в слабо населени места, тоест в селата или в много малките градове. Разликите между най-големите областни центрове и останалите градове пък се проявява след линията на бедността.

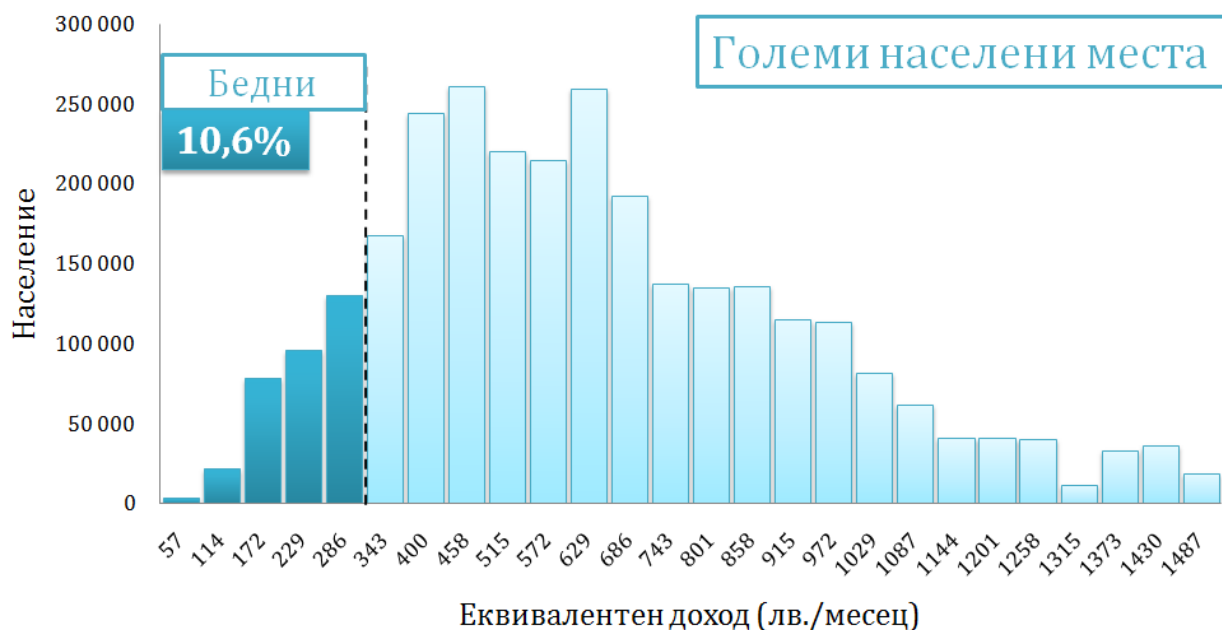
Графика 13: Крива на доходите спрямо големина на населеното място (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Кривата на доходите в големите населени места е изместена надясно спрямо общата за страната, като делът на бедните е 10,6%. Изключително сходна е тази крива с кривата на заетите, което се обяснява от по-високата заетост в големите градове. Тук е особено видим и ефектът на столицата в образуването на втора гърбица при сравнително високи нива на доходите.

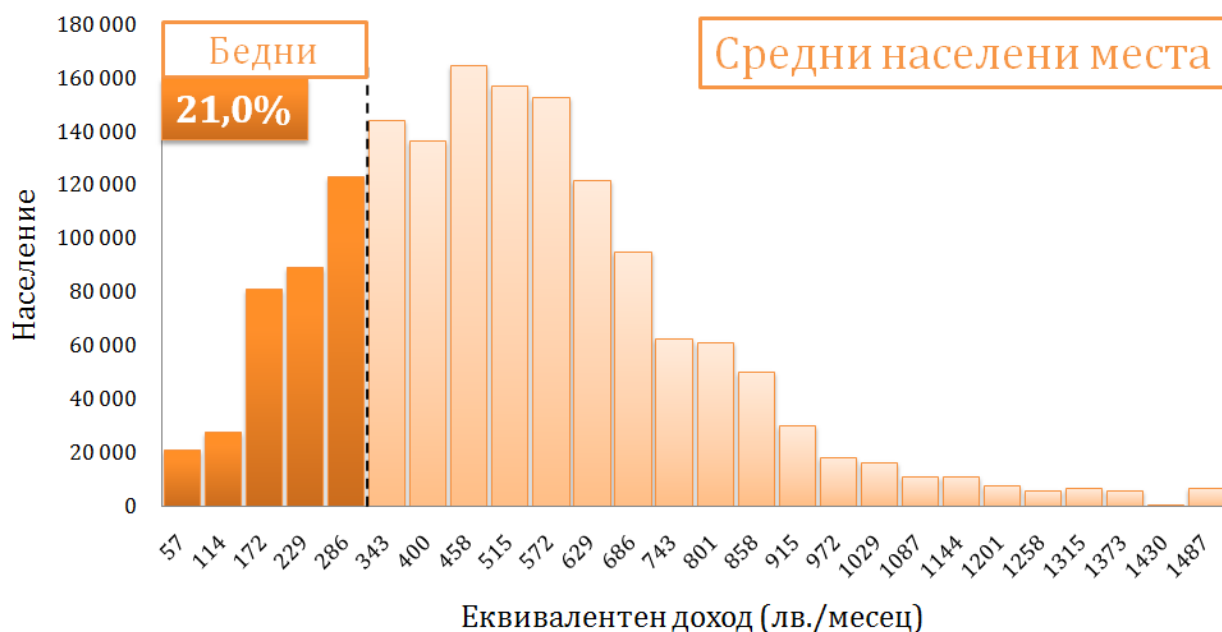
Графика 14: Крива на доходите спрямо големина на населеното място (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Кривата на доходите за населението в средно населените места е сходна с тази за страната, като делът на бедните е 21%. Наблюдават се по-малко хора в първите два доходни интервала, както и по-бързо падане на кривата на нива около два пъти кривата на бедност, тоест групата е по-компактна с по-малък дял на тези в дълбока бедност, но и с по-малко домакинства с по-високи доходи.

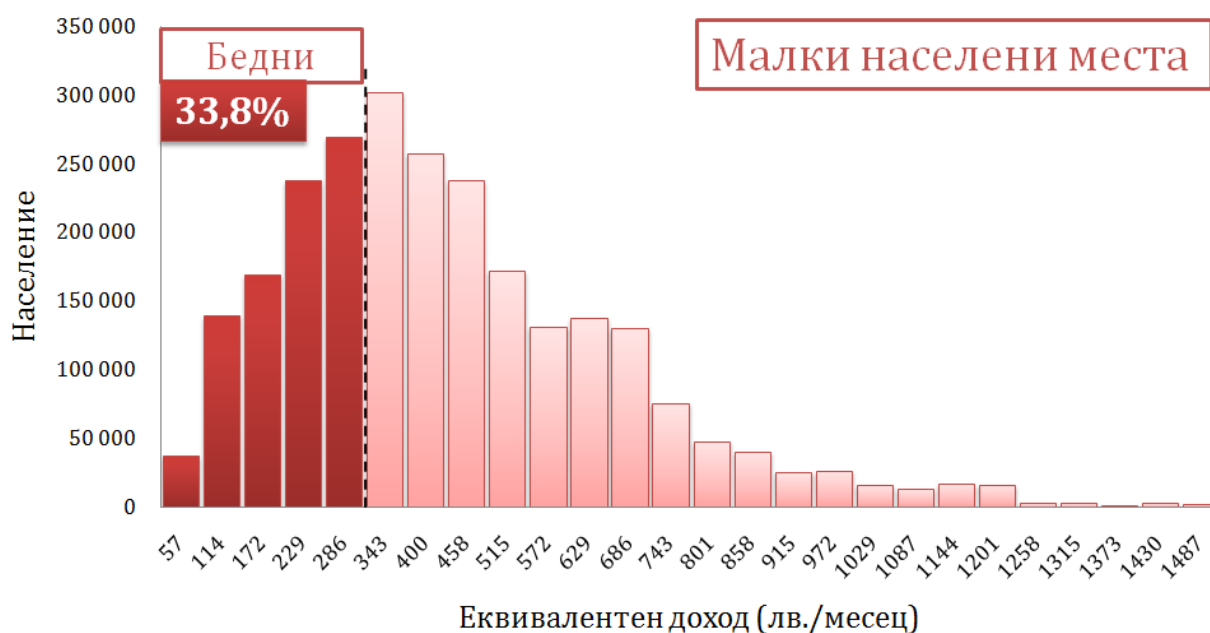
Графика 15: Крива на доходите спрямо големината на населеното място (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Най-рисковата група в тази разбивка са хората в слабо населените места, като делът на бедните е 33,8%, тоест един на всеки трима в селата и малките градове е беден. Голямото струпване тук е около линията на бедността, което напомня за разпределението при пенсионерите и може да се обясни с преобладаващото население в пенсионна възраст в по-слабо населените места. Това говори и не толкова за неравенство в самата група, колкото за генерално ниски доходи в слабо населените места.

Графика 16: Крива на доходите спрямо големина на населеното място (2013 г.)

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Профили на бедността

За да представим профилите на бедността в страната, ще групираме населението на 16 и повече години по икономическа активност, образование и населено място и ще оценим доходите и риска от бедност във всяка група. В представените две инфографики се фокусираме върху три основни разделителни линии за доходите в България - икономическа активност, образование и големина на населеното място. В отделни клетки са представени броят на хората, които отговарят на тези критерии, средният екивалентен доход в тази група, както и рискът от попадане в бедност за хората, които влизат в нея.

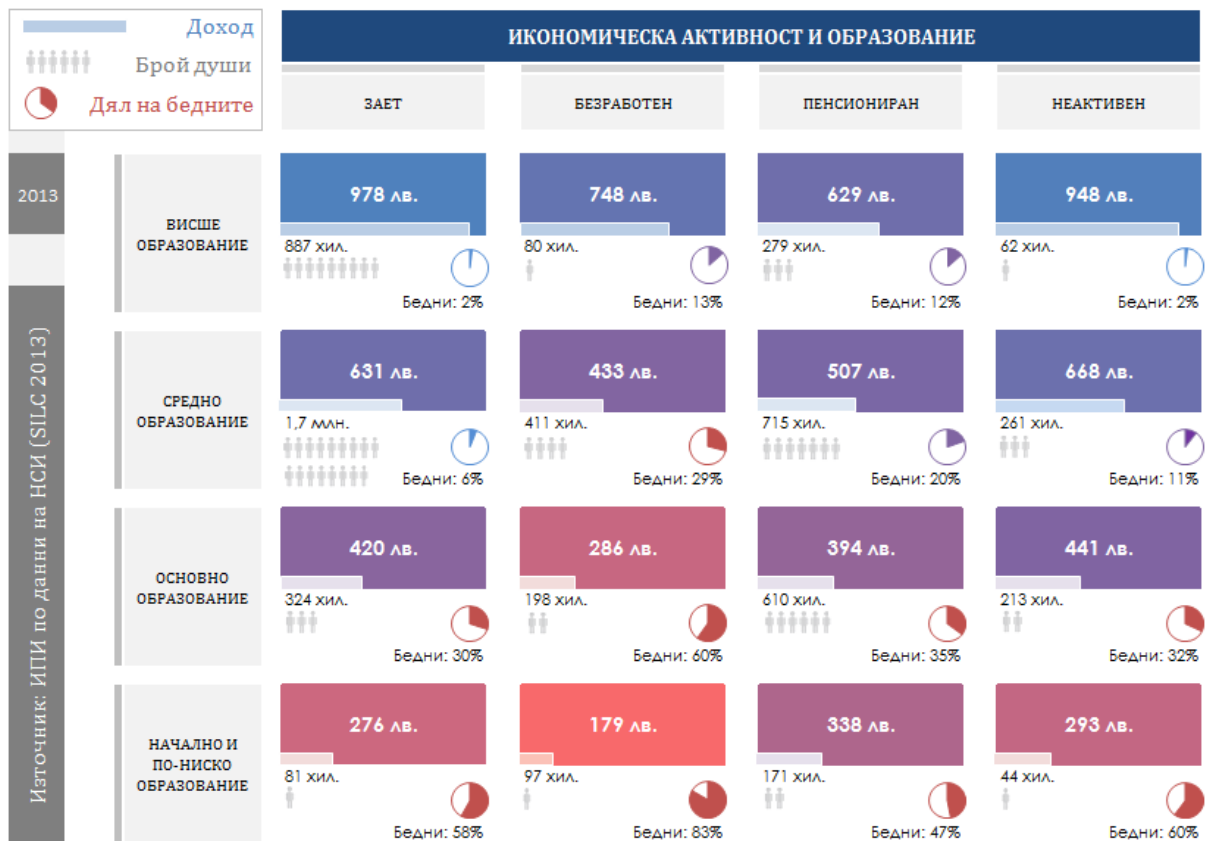
Образование и икономическа активност

- Най-значимият фактор за бедността е образованието - независимо от икономическата активност на лицата, по-ниското образование се отразява силно негативно на доходите и риска от бедност. Завършването на поне средно образование е ключово за намирането на работа и непопадане в групата на бедните;
- Заетите са групата с най-високи доходи и много ниски нива на бедност - рискът от бедност при заетите със завършено поне средно образование е под 5%. Въпреки това, в

сравнително по-малобройната група на зетите с начално или по-ниско образование се наблюдават високи нива на бедност - 30% от зетите с основно образование са бедни;

- Най-рисковата група са безработните, които имат изключително ниски доходи и много високи нива на бедност - над 80% за безработните с начално или по-ниско образование и 60% за безработните с основно образование са бедни;
- При по-ниските нива на образование доходите и рискът от бедност при неактивните са сравними с тези при зетите. Това е едно от обясненията за сравнително ниските нива на икономическа активност сред по-ниско квалифицираните.

Графика 17: Профили на бедността: икономическа активност и образование

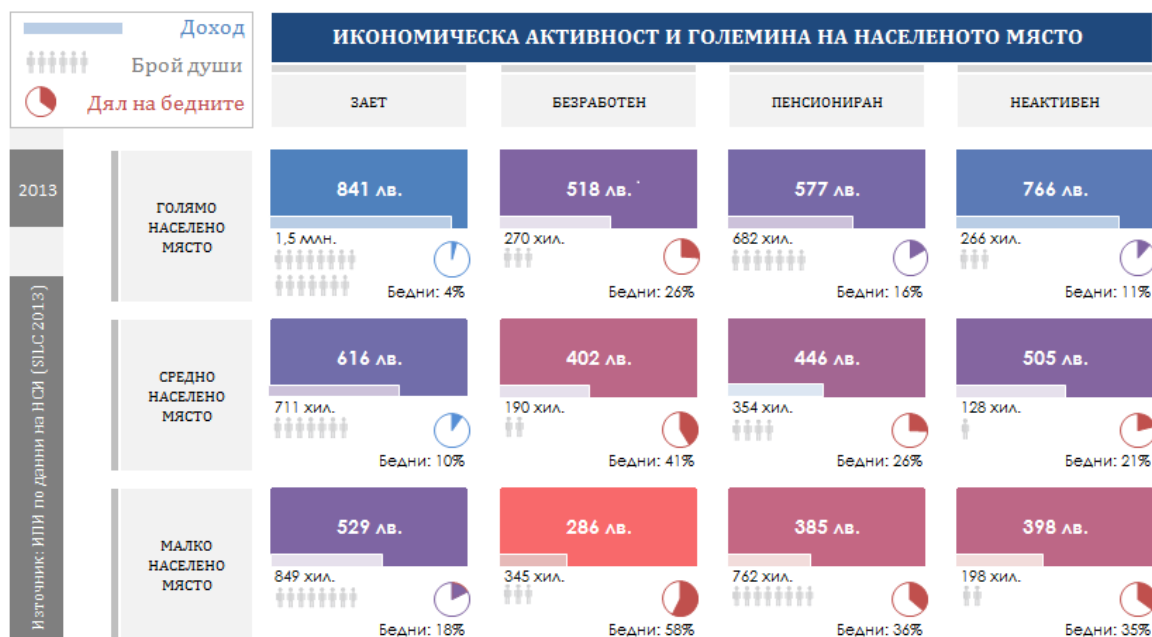

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Икономическа активност и големина на населеното място

- Наблюдават се много ниски доходи и високи нива на бедност в малките населени места - всеки трети в селата на практика е беден, което е поне три пъти повече спрямо бедността в големия град;
- Различията при пенсионерите са сравнимо по-малки както според образованието, така и според големината на населеното място. Това е следствие от солидарната пенсионна система, която силно намалява разликата в доходите между различните групи пенсионери.

Графика 18: Профили на бедността: икономическа активност и местоживеене

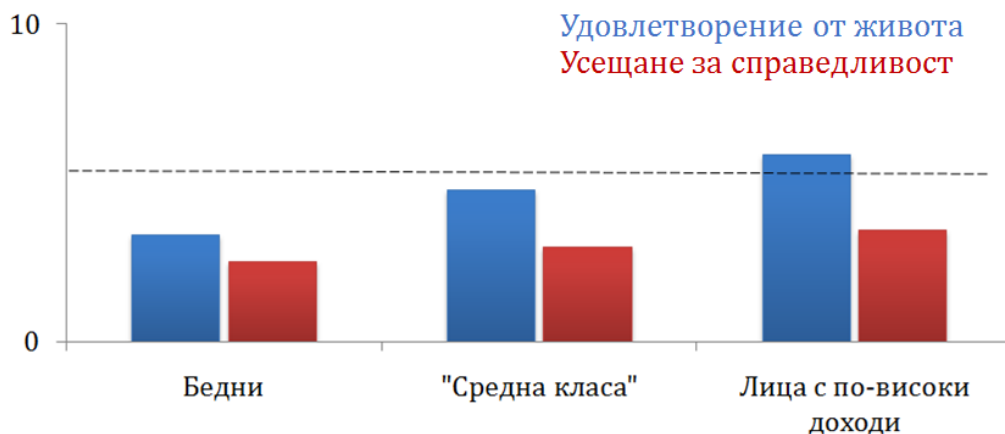

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Щастие и справедливост

В изследването на доходите и условията на живот през 2013 г. има и включен модул "Благополучие", който предоставя интересна информация за някои социални показатели. Тук ще разгледаме само два, а именно въпросите, обвързани с удовлетвореността от живота и доверието в правната система. Първият въпрос за удовлетвореността от живота може да се разглежда като индикатор за щастието, докато вторият, който е обвързан с правовия ред и независимостта на съда, може да се разглежда като усещане за справедливост. Отговорите и на двата въпроса са по скала от 0 до 10, а по-долу са представени резултатите за основните три групи - бедни, лица със средни доходи и лица с по-високи доходи (използваме доходните интервали от Графика 2).

Графика 19: Удовлетворение от живота и усещане за справедливост

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Общия изглед на данните не е изненадващ - ниска удовлетвореност от живота и липса на доверие в правовия ред, но разбивката показва интересни тенденции. На първо място има силна връзка между нивото на доходи и удовлетвореността от живота или щастието. Лицата с по-високи доходи са почти два пъти по-щастливи спрямо бедните. Нещо повече, лицата с по-високи доходи или приблизително 1/5 от домакинствата декларират нива на удовлетвореност малко над средата на скалата, което означава, че са по-скоро удовлетворени от живота, макар и да срещат много трудности и лишения.

Разбивката при усещането за справедливост също показва известна връзка с доходите, но като цяло нивата са много ниски. С други думи и бедни, и по-богати имат дълбоко вкоренено усещане за несправедливост и липса на правов ред в страната. Това показва, че ако икономическите реформи имат за цел да повдигнат доходите и съответно да се достигнат по-високи нива на удовлетвореност от живота, то доверието в правовия ред и усещането за справедливост изискват и по-дълбока промяна, която най-вероятно касае работата на съдебната власт, както и взаимоотношенията между държава и бизнес, които изкривяват възможностите в обществото.

Липсващият доход: да свържеш двата края?

Темата за бедността традиционно се обвързва с политики и идеи за преразпределението на доходите в посока намаление на бедността и неравенствата. Фискалната цена на бедността и неравенството в страната обаче е въпрос, който досега не е намирал своя отговор. Тоест, ние като общество знаем ли какъв ресурс е необходим, за да покрием всички непосредствени нужди в обществото? Анализът на индивидуалните данни от изследването на доходите и условията на живот ни позволява да придобием някаква представа за този ресурс.

В изследването на НСИ е включен въпрос към всяко домакинство за нужния доход за "вързване на двата края", тоест за покриване на основни разходи и осигуряване на приличен живот на фона на представите на самото домакинство. Тъй като този въпрос е по домакинства и в случая не търсим доходни разпределения, то ще боравим с понятията общ нетен разполагаем доход на домакинствата и нужен доход за вързването на двата края. В случая е излишно да пресмятаме еквивалентен доход на единица, тъй като ще работим на ниво домакинство.

Ако претеглим общия нетен разполагаем доход на домакинствата спрямо цялото население (теглата са от НСИ), то получаваме, че общият доход на домакинствата в страната за 2013 г. е около 32,5 млрд. лв. Общата сума на това, което недостига на семействата да вържат двата края според техните представи, е близо 19,5 млрд. лв. С други думи това са 60% от общо получените доходи в обществото. Под 15% от домакинствата на практика споделят, че доходът им достига да вържат двата края. Дори да вземем целия доход на тези 15% от домакинствата обаче, то той няма да покрие и половината от дупката или нуждите на останалите 85%.

Всичко това е изключително важно, тъй като ясно показва, че:

1) големият проблем са ниските доходи и абсолютната бедност - цели 85% от домакинствата декларират, че им липсва доход за да вържат двата края

2) фискалната цена за елиминиране на бедността чрез някакво преразпределение е абсолютно непосилна за бюджета, тъй като подобна задача би се превърнала в преливане от пусто в празно. От тук се налага и основният извод, че трябва да се атакуват факторите за бедност, а именно предизвикателствата пред образованието и работните места, а не да се търси чисто фискално решение на бедността в страната чрез преразпределение през бюджета.

Изводи

Разбивките на кривата на доходите в страната ясно открояват трите водещи фактора за попадане в бедност - икономическа активност, образование и населено място. Профилът на бедните в страната е силно повлиян от ниското образование (основно, начално или по-ниско) и безработицата. Над половината бедни живеят в селата и малките градове, което допълнително допълва профила на бедните. Неравенството в страната е силно изразено именно между отделни групи, а не в рамките на една и съща група според всеки от горните три фактора - голямо е например подоходното неравенство между заетите и безработните, между висшистите и необразованите, между населението на областния център и слабо населените места.

Фокусът на публичните политики неизбежно следва да попадне върху факторите за бедност, а не върху фискалните мерки за покриване на "липсващия" доход. Данните категорично показват, че обсъждането на темата за бедността не може да се изчерпва с дискусия за административното повишаване на доходите, обезщетенията и помощите. По-важният разговор би следвало да бъде за образованието и новите работни места. Водеща цел на политиките следва да е пресичането на пътеката от ниско образование към безработица и в крайна сметка бедност.

Фискалната тежест на бедността, базирана на оценката на самите хора за недостигащия доход в домакинството, за да се "вържат двата края", показва, че разходните политики не могат да решат проблемите на бедността. Реформите в областта на образованието и пазара на труда, както и адекватна регионална политика, са без алтернатива за повишаването на доходите.